

X MATINAL DE L'EVOLUCIÓ

EL LLARG VIATGE DE L'ESPÈCIE HUMANA

JORNADA D'ACTUALITZACIÓ CIENTÍFICA PER A PROFESSORAT DE SECUNDÀRIA I BATXILLER
DINS DE LA SETMANA DE LA CIÈNCIA I LA TECNOLOGIA DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA 2011

Data

Dissabte 19 de novembre de 2011, de 9.00 a 14.00 h

Lloc

Octubre Centre de Cultura Contemporània
C. Sant Ferran, 12, 46001 València

Inscripció: Del 2 al 14 de novembre

www.uv.es/incorporaciouuv/cooperacio/index.html

AFORAMENT LIMITAT A 120 PARTICIPANTS

Programa

09.00 - 09.15	Recollida de documentació
09.15 - 09.30	Paraules de benvinguda
09.30 - 10.15	L'ús de l'antroponímia per comprendre la història d'Europa (<i>E. Guinot</i>)
10.30 - 11.00	Diversitat genètica humana: de l'individu a l'espècie (<i>J. Bertranpetit</i>)
11.15 - 11.45	Introducció a la diversitat del cromosoma Y: del mostreig a la interpretació de resultats (<i>D. Comas</i>)
11.45 - 12.30	Pausa
12.30 - 13.00	Cognoms i cromosoma Y: el projecte "Un atlas genètic dels cognoms catalans" (<i>F. Calafell</i>)
13.00 - 14.00	Debat general (moderador <i>J. Peretó</i>)

Organitzat i patrocinat per

Delegació del rector per a la Incorporació a la Universitat, UV
Institut Cavanilles de Biodiversitat i Biologia Evolutiva, UV
Facultat de Ciències Biològiques, UV
Societat Catalana de Biologia (SCB-IEC)
Institut d'Estudis Catalans (IEC)-Espai Ciència de l'OCCC
Acció Cultural del País Valencià
Càtedra de Divulgació de la Ciència, UV

Amb la col·laboració de

Publicacions de la Universitat de València
Revista Mètode, UV

Enric Guinot és catedràtic d'Història Medieval de la UV i membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC. *Jaume Bertranpetit* és catedràtic de biologia de la Universitat Pompeu Fabra, membre de l'Institut de biologia evolutiva (IBE, CSIC-UPF) de Barcelona i de la Secció de ciències biològiques de l'IEC i director de la Institució Catalana de Recerca i Estudis Avançats (ICREA). *David Comas* és professor d'evolució humana a la UPF i membre de l'IBE. *Francesc Calafell* és professor d'ecologia a la UPF i membre de l'IBE. *Juli Peretó* és professor de bioquímica i biologia molecular de la UV, membre de l'Institut Cavanilles i de la Secció de ciències biològiques de l'IEC.

L'ÚS DE L'ANTROPONÍMIA PER COMPRENDRE LA HISTÒRIA D'EUROPA

Al llarg dels darrers dos mil anys d'història europea el sistema socials han variat profundament, des del model dominant esclavista dels romans a la societat industrial contemporània, passant per la societat medieval feudal, els estats absoluts i sense oblidar la presència de l'Islam al món Mediterrani. I entre moltes altres qüestions també ha canviat la forma d'anomenar-se la gent perquè les estructures familiars i les relacions socials de poder han anat canviant. Per això l'estudi històric de l'antroponímia i els seus canvis en dos mil·lennis pot ser una bona eina per apropar els grans períodes de la nostra història al conjunt de la societat.

Enric Guinot i Rodríguez és catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de València i s'ha especialitzat en la Baixa Edat Mitjana del País Valencià (segles XIII-XV). Entre altres ha estudiat el procés del repoblament i la colonització feudal de temps de Jaume I, la formació de les senyories, la història de l'orde de Montesa i també l'estudi del paisatge històric, amb especial interès pel paisatge de les hortes valencianes, els sistemes de regadiu i els molins tradicionals.

EL PROJECTE "ESTUDI GENÈTIC DELS COGNOMS CATALANS" (cognoms.upf.edu)

En el genoma, un dels cromosomes, el cromosoma Y, té un comportament únic: en tenen només els homes i es passa de pare a fill. De fet, determina la masculinitat. Els cognoms tenen un comportament semblant: encara que en tenen homes i dones, els cognoms que s'acaben transmetent són els dels homes: els néts d'una dona no portaran el seu cognom. El sistema actual, amb un nom personal i un o dos cognoms que marquen el llinatge s'estableix a la baixa edat mitjana, encara que no se sistematitza fins molt després. Ens proposem utilitzar la variació en el cromosoma Y per a estudiar els cognoms catalans. Hem seleccionat 50 cognoms, dels quals pretenem analitzar el cromosoma Y en 50 homes, per tal de respondre les preguntes que detallem en l'apartat següent.

Volem respondre les següents preguntes Per què hi ha cognoms més freqüents que altres? En la població, trobem alguns cognoms molt freqüents (Ferrer, Soler, Serra, Vila) i altres molt més rars (Danés, Balasch, Casajuana, Llach). Podria ser que els cognoms més freqüents hagin estat fundats més vegades: a cada poble hi havia un ferrer, per exemple. Amb l'estudi del cromosoma Y, podem identificar grups d'homes descendents possiblement d'un mateix fundador del cognom, comptar quants fundadors pot tenir un cognom i relacionar-ho amb la seva freqüència.

Amb quina freqüència cognom i cromosoma Y no s'hereten junts? L'adopció, la falsa paternitat, canvis de cognom o l'herència del cognom matern separen la transmissió del cognom de la transmissió del cromosoma Y. L'estudi genètic dels cognoms pot permetre de quantificar aquests fenòmens.

Eren germànics els fundadors de cognoms patronímics germànics? Molts cognoms catalans eren antics noms de pila, com Andreu, Miquel, Albert, Robert. Molts d'aquests cognoms patronímics són germànics, però altres són llatins o fan referència a personatges bíblics. Volem comparar cinc patronímics germànics (Armengol, Ricart, Gual, Albert, Robert) aparellats per freqüència amb cinc patronímics (pre)llatins (Fortuny, Adell, Reixac, Oriol, Miquel), per tal d'esbrinar si els fundadors de cognoms patronímics germànics eren ells mateixos d'origen germànic.

Hi ha cognoms d'origen clarament àrab o hebreu. Eren nordafricans o jueus els seus fundadors? Lingüísticament, sembla clar l'origen àrab de cognoms com Gasull, Moragues, Nàcher o Melis, o hebreu de Maymó, Estruch, Salom i Massot. És possible verificar si els fundadors d'aquests cognoms eren nordafricans o jueus. Hem inclòs també en aquest apartat Vidal, del que el postulat origen jueu és força dubtós.

Podem comprovar l'origen geogràfic dels cognoms gentilicis? És a dir, els Danés eren danesos? Els Alemany, alemanys? Els Guasch, gascons?

Qui hi pot participar? Qualsevol home major d'edat que porti com a primer cognom un dels de la llista de 50 cognoms, a menys que un familiar directe (germà, pare, avi, fill, nét, oncle, nebot, cosí primer) portador del mateix primer cognom ja hi participi. La participació és voluntària i gratuïta.

Com s'hi pot participar? Si esteu interessats a participar-hi, escriviu-nos a cognoms@upf.edu, tot adjuntant el formulari de dades emplenat. A continuació, us enviarem a casa un recipient on haureu de recollir una mostra de la vostra saliva tot seguint les instruccions que us enviarem, i un full de consentiment que haureu de signar. A continuació, caldrà que ens envieu la mostra i el consentiment a l'adreça postal que us indicarem.

Els responsables d'aquest projecte són:

Jaume Bertranpetit, catedràtic de Biologia de la Universitat Pompeu Fabra i membre de l'IBE. El seu camp de recerca és la genètica de poblacions humanes, l'evolució molecular i la interacció de la biologia evolutiva humana amb altres disciplines. Ha publicat més de 300 treballs d'investigació. És membre de l'IEC i de nombroses organitzacions internacionals. **Francesc Calafell**, llicenciat (1989) i doctorat (1995) en biologia a la Universitat de Barcelona. Va fer una estada predoctoral a la Universitat de Yale (1996-1997). Professor a la UPF i membre de l'IBE. Coautor de més de 150 articles científics, s'interessa per la diversitat genètica humana en relació a la història de poblacions, l'epidemiologia genètica i la genètica forense. **David Comas** és doctor en biologia per la Universitat de Barcelona. Ha realitzat estades internacionals (Londres, Munich, Hèlsinki) amb la finalitat d'aprofundir en l'anàlisi de la diversitat del genoma en poblacions humanes i les seves aplicacions biomèdiques i evolutives. Actualment és professor i investigador en la UPF i l'IBE. La seva línia investigadora se centra en l'estudi de les causes que han forjat la diversitat genètica humana, des de factors demogràfics fins a processos genòmics, i poder establir quines són les conseqüències biomèdiques d'aquesta diversitat. Ha publicat un centenar d'articles en revistes especialitzades de caire internacional a més d'articles i capítols de divulgació sobre la diversitat genòmica humana.